

Jakob Svedbom 870417
C-Uppsats Praktisk Filosofi
Göteborgs Universitet
Handledare: Joakim Sandberg
20-05-10

VAD BÖR VARA EN VARA?

om kommodifiering och dess problematik

INNEHÅLL

1. INLEDNING OCH BAKGRUND.....	1.
2. DE KANTIANSKA RESPEKTPRINCIPERNA.....	3.
2.1 Organhandel och exploatering.....	5.
2.2 Prostitution.....	9.
3. MARX OCH LUKÀCS OM KOMMODIFIERING.....	11.
4. POSNER OCH BECKER OM UNIVERSELL KOMMODIFIERING.....	13.
5. DISKUSSION.....	15.
6. KÄLLFÖRTECKNING.....	18.

1. INLEDNING OCH BAKGRUND

Omkring oss i världen finns ting som i juridisk mening är möjliga att köpa, sälja, äga, prissätta och därmed är att betrakta som varor. Exempel på sådana ting är skog, olja, gympaskor och elektricitet. Det är sådant samhället¹ betraktar som möjligt att anskaffa för ett pris, någonting för dess invånare att bruka eller sälja vidare som hon vill. Annat, som inte är fysiska ting men ändå är att betrakta som varor i vårt samhälle, är tjänster som medlemskap i ett gym eller psykoterapeutisk behandling. Ordet kommodifiering syftar på processen för hur någonting börjar betraktas som en vara. När något blir kommodifierat förändras dess status till en kommoditet, eller med andra ord en vara, och därmed står det under marknadsmässig kontroll av människan. Men vilka ting bör då kunna kommodifieras på detta sätt? Är det helt upp till oss att bestämma vad som ska betraktas som varor?

”Människoliv kan inte värderas i pengar!” brukar det heta när den humanistiske rådgivaren agerar förlängt samvete åt biopubliken emot den slemmige antagonisten som vill jämna Sydamerikanska byar med marken för att tjäna mer pengar på sitt regnskogsskövlande i filmens värld, och det är en tydlig indikation på hur våra intuitioner går i fallet kommodifiering; Människan är ingen kommoditet², hon står över marknadens mekanik och kan äga och använda sig av marknadens varor på ett sätt som inte skulle accepteras som behandling av just en människa. Om någon betalar en summa pengar för, eller över huvud taget påstår sig äga en människa, skulle denne handla olagligt och i de allra flestas ögon moraliskt fel. Kom ihåg; Att bli objektifierad (eller ”varufierad”) är något negativt i ordets alla bemärkelser.

Ingen kan heller lagligt erbjuda en person pengar för att få hennes njure eller lever, oavsett hur köparen och säljaren känner inför affären, och om man i en annan film än den ovan nämnda skulle se någon dyka upp och erbjuda protagonisten att nämna ett pris för att skilja sig ifrån sin högt älskade respektive skulle vi reagera med utsagan *”Så, han/hon älskade inte henne/honom på riktigt!”* om nämnde protagonist faktiskt skulle ta emot pengarna och försvinna ur handlingen.

¹ När inget annat skrivs syftar i den här uppsatsen ord som ”vi”, ”allmän”, och ”samhället” på Sverige 2010.

² Det bör också tilläggas att människans arbete kan ses som kommodifierat utan att människan själv gör det. Exempelvis ansåg Hegel (1952, §67) att den begränsning som låg i att endast ge sina färdigheter och handlingskraft till någon annan under en begränsad tid gör att dessa förflyttas från totaliteten som är en person, alltså är det mitt arbete som kommodifieras och inte ”jag”.

Den allmänna intuitionen kring kommoditeter och kommodifiering tycks alltså vara att världen är tydligt uppdelad i sådant som får säljas och köpas och sådant som inte får det, men varför är det så? Vad är det som säger att vissa saker inte kan köpas för pengar, och hur kommer det sig att vissa saker får värderas och skifta ägare på en marknad? Finns det några problem med vår uppdelning av världen i kommodifierat och icke-kommodifierat? Jag är intresserad av hur dessa intuitioner fungerar då ägandet och säljandet/köpandet av varor idag är själva ryggraden i de flesta samhällen, och eftersom lagstiftningen i det här fallet tycks vara tätt sammankopplad med intuitionen.

Uppsatsens syfte är att ge en förklaring till varför uppdelningen i kommodifierat och icke-kommodifierat ser ut som den gör via de slutsatser man kan dra av de Kantianska respektprinciperna och varför detta är ett problematiskt förhållningssätt till kommodifieringsproblematik. Jag jämför sedan Kant med två andra kommodifieringsperspektiv i Lukács Marxism och Posners/Beckers vision om en universell kommodifiering. Dessa två ideologier är de som tas upp mest i kommodifieringsfrågan eftersom de ger vitt skilda lösningar på dess problematik, och de placeras oftast på två vitt skilda håll av det mer politiskt neutrala förhållningssätt vi har idag. I en avslutande diskussionsdel tar jag sedan upp vad som har framkommit och diskuterar invändningar och förbättringar av de problematiska respektprinciper som verkar vara grundpelaren i vårt förhållande till kommodifiering.

2. DE KANTIANSKA RESPEKTPRINCIPERNA

Immanuel Kant fungerar som en stark grundpelare i frågan om hur vi berättigar den begränsning och uppdelning av kommodifiering som existerar i dagens samhälle. Kant utgör en grund som kan användas som en förklaringsmodell och förtydliga våra ståndpunkter kring kommodifiering. Både Margareth Radin och Stephen Wilkinson framhåller Kant som oerhört inflytelserik i frågan kring kommodifiering, och Radin går så långt som att påstå att ordet kommodifiering är synonymt med ”[...] *vad Kant skulle vilja att vi inte gjorde*”³, något hon får ordagrant stöd i av Wilkinson.⁴

Dessa höga tankar utgår ifrån Kantianska idéer om vilket skydd och respekt som bör åtnjutas av personen. Kant skriver att personer inte än summan av deras personlighetsdrag utan snarare kärll att fylla med sådana.⁵ Kärlet (personen) i sig har dock alltid värde som Subjekt i en värld av Objekt, där Subjekten utnyttjar Objekten som medel för att uppnå olika mål. Det ligger i Subjektets natur att det aldrig enbart får utnyttjas som på samma vis som ett Objekt för att uppnå ett mål, och däri ligger skiljelinjen emellan de två. Personer är mål i sig själva, och inte enbart medel för att uppnå dom. Kant formulerar även en princip om att allting har antingen ett Pris eller ett Värde.⁶ Skillnaden mellan de två ligger i att det som har ett Pris kan ersättas av någonting annat med samma Pris, medan Värde är över all prissättning och därmed aldrig kan bytas ut på samma sätt. Personer faller givetvis inom kategorin ”Värde” och kan därmed inte ersättas med exempelvis pengar.⁷ Därmed fäster Kant ett unikt värde vid personen, gör henne icke-utbytbar och placerar henne i världens centrum samt höjer henne över varorna (Objekten). Dessa principer brukar kallas de Kantianska respektpinciperna.

³ Radin 1996, 155 (Min översättning).

⁴ Wilkinson 2003, 29.

⁵ Kant 1959, 47.

⁶ Ibid, 53.

⁷ Det bör dock poängteras att de två inte uteluter varandra, jag kan exempelvis både värdera en person på grund av hennes Värde (som en god vän) och för hennes Pris (som en viktig kugge på mittfältet i mitt fotbollslag).

Det bör inflikas att ett visst utnyttjande av personer som Objekt inte faller under denna negativa kategori, då man med de Kantianska glasögonen vid en första anblick kan se exempelvis lärande av en skicklig föreläsare eller en transfusion från en bloddonator som användande av personer som Objekt. Skillnaden ligger i att personerna i dessa fall inte förnekas någon form av autonomi, och inte enbart ses eller används som de instrument de blir i ett reellt utnyttjande. När en person endast ses som något som kan användas till något annat (som en Vara) bortser man ifrån den personens autonomi, och bryter mot Kants principer på ett sätt som undviks i fallet med föreläsaren och blod-donatorn. För att demonstrera hur dessa Kantianska principer fungerar när de stöter på kommodifiering använder jag mig av ett fall som tar upp handel med barn:

Paret Abel och Beatrix kan inte få barn av medicinska skäl, och accepteras inte som adoptionsföräldrar på grund av Beatrix kriminella förflutna. Paret Cecilia och Daniel har däremot precis fått ett barn, Erik, som de säljer till Abel och Beatrix⁸ för 1.000.000 kronor. Här är det alltså inte fråga om ett surrogatmoderskap (där det är förbjudet enligt lag att betala surrogatmodern mer än ersättning för hennes förlorade inkomst under graviditeten⁹), utan snarare om att köpa ett nyfött barn.

Någon kanske anser att intuitioner i fall med försäljning av barn först och främst handlar om oro för vad som är bäst för barnet, men det är att dra problematiken bortom själva intuitionen. Då det helt saknas bevis för att barn tillkomna ur surrogatöverenskommelser (som E) skulle vara mindre lyckliga eller fara värre i livet än barn tillkomna via egen födsel eller adoption¹⁰ kan vi anta att ett nyfött barn inte märker någon skillnad om dennes föräldrar byts ut vid födseln till ett par med lika goda (eller bättre) möjligheter att ge henne ett bra liv. Möjligen skulle en upptäckt av affären senare i livet kunna orsaka diverse emotionella problem hos barnet, men denna eventualitet kan knappast spåras tillbaka till en ursprunglig intuition hos betraktaren.

Utän något statistiskt underlag skulle jag här vilja konstatera att både den allmänna intuitionen och lagstiftningen går emot parens handlingar. Oavsett priset (även om man kan tänka sig att ett oerhört lågt pris, såsom 10 kronor, hade väckt ännu mer avsky) skulle både AB och CD anses handla förkastligt och helt emot gängse normer och regelverk.

⁸ Hädanefter kallas Abel och Beatrix "AB", Cecilia och Daniel "CD" samt Erik "E".

⁹ Föreningen för Surrogatmödraskap, <http://www.surrogat.nu/faq.html>

¹⁰ Brazier, Campbell, Golombok, 1998

Om barnets välbefinnande alltså inte utlöser intuitionen, vad är det då som gör det? Hur kommer det sig att vi nästintill förbehållslöst skulle moraliskt fördöma AB och CD för den här handlingen?

Det står tydligt att AB och CD kommodifierar E, och med de ovan nämnda Kantianska respektprinciperna som utgångspunkt och grundpelare kan vi peka ut vad AB och CD gör fel och vad våra intuitioner i fallet grundas i. Utrustade med respektprinciperna ser vi att AB och CD handlar fel eftersom de utnyttjar E, ett Subjekt, som ett Objekt. Vi ser att de handlar fel eftersom de använder E som enbart ett medel för att uppnå ett mål. Vi ser att de handlar fel eftersom de sätter ett Pris på E som givetvis egentligen har ett Värde. Vi ser att de handlar fel eftersom de förnekar E sin rättmätiga autonomi som person. Vi ser att de handlar fel eftersom de inte sätter E över varorna, utan istället gör honom tillgänglig för den marknad han ska stå över. Inom människohandel står det alltså klart att de Kantianska principerna fungerar utmärkt som förklaringsmodell till varför kommodifiering i det här fallet är moraliskt fel och förbjudet i lag. Nedan prövas de mot en annan form av kommodifiering.

2.1 ORGANHANDEL OCH EXPLOATERING

Den välbeställda Abel ligger för döden. Hans överlevnad hänger på att få en ny njure, men Abel ligger långt ner på alla tänkbara donationslistor. Abel tar via ombud kontakt med den fattige Bezdraj, och erbjuder honom 200.000 kronor för att få en av hans njurar. Bezdraj accepterar Abels erbjudande och låter sin ena njure transplanteras till Abel, som tack vara ingreppet överlever sin sjukdom.

Det här är ett mer avancerat fall än det föregående, men lagen är lika tydlig med att Abel handlar olagligt som att paren AB och CD gör det. Transplantationslagen förbjuder nämligen all kommersiell hantering med biologiskt material från människor.¹¹ Jag skulle dock vilja påstå att den allmänna intuitionen är något mer oklar här, för visst har man väl ändå rätt till sin egen kropp och sina organ?

¹¹ Sveriges Rikes Lag, <https://lagen.nu/1995:831>

Själva kommodifieringen här verkar inte ske gällande en person, Abel och Bezdraj kommodifierar snarare en persons njure. Är detta verkligen likställt med att kommodifiera en människa, som i fallet med paren AB och CD? Det tycks dock som om någon form av kommodifiering pågår (då organ vanligtvis står över marknaden) och att vi reagerar med indignation över detta. När man försöker förklara denna indignation genom att applicera de Kantianska principerna, som var så effektiva i fallet med AB och CD, stöter man direkt på problem.

Används Bezdraj som enbart ett medel för Abel att uppnå sina mål via? Om det hade varit fråga om ett tvång hade det tveklöst varit så, men i det här exemplet handlar Bezdraj frivilligt, han hade kunnat säga "Nej" till de 200.000 kronorna och leva resten av sitt liv med båda sina njurar om han velat. Det frivilliga i Bezdrajs handling slår även bort anklagelser om förnekad autonomi, och det känns tveksamt om Abel sätter ett Pris på den Värde-innehavande Bezdraj. Vid en sådan invändning måste man likställa Bezdrajs njure med hans person, vilket känns smått absurt. Det är kort sagt inte uppenbart hur de Kantianska respekprinciperna kan förklara våra intuitioner i det här fallet, och en förändring eller vidareutveckling verkar krävas.

Många anser att denna vidareutveckling finns att hämta i exploateringskonceptet, ett komplext begrepp som inte låter sig definieras särskilt enkelt vilket av utrymmesskäl tvingar mig till att utelämna vissa mindre invändningar och vinklingar av dess problematik. Den utgångsdefinition som Wilkinson använder sig av är följande: "*Att exploatera något är, generellt sett, helt enkelt att göra nytta av det, inte låta det förgå, dra fördel av det.*"¹² För att få användning av den här definitionen i fallet med Abel och Bezdraj är det första man bör göra att vässa till den genom att skilja på moralisk och icke-moralisk exploatering.

¹² Wilkinson 2003, 9 (Min översättning)

När exploatering används på ett icke-moraliskt sätt talar man för det mesta om att utnyttja sådant som ett tillfälle, en resurs eller en viss talang, vilket är moraliskt neutralt. Exempelvis; När jag utnyttjar min känsliga högerfot för att slå ett bra inlägg i en fotbollsmatch är det inte en normativ handling och därmed varken moraliskt bra eller dåligt, d.v.s moraliskt neutralt. Normativ exploatering kommer istället in i bilden när det handlar om personer¹³, då exploatering blir ett moraliskt begrepp som implicerar kritik.¹⁴

Frågan vi ställs inför i sökandet efter en användbar definition av exploatering är alltså vilket utnyttjande av personer som är moraliskt felaktigt. Svaret på den frågan innehåller även det en uppdelning, den mellan felaktigt utnyttjande och felaktig värdering. Många anser att torsken som betalar en prostituerad för att ha sex med denne¹⁵ gör sig skyldig till felaktigt utnyttjande, medan chefen som betalar en oskälaktigt låg lön till sina anställda gör sig skyldig till felaktig värdering.

Med exploateringsdefinitionen nu någorlunda utmejslad kan man ge sig på att applicera den på det ovanstående fallet, och genast framträder en viss tydlighet. Det går ganska snabbt att konstatera hur Bezdraj är i en situation där han exploateras av Abel trots sitt frivilliga deltagande i transplantationen, ty när man kontemplerar valet så måste man förr eller senare komma fram till att Bezdraj handlar i desperation. Abel avser att kommodifiera Bezdrajs njure, och därigenom exploatera Bezdraj som person. Vi reagerar alltså emot att Abel utnyttjar Bezdrajs substantiella (ekonomiska) underläge till att leda honom till en handling som han med största sannolikhet inte hade gått med på ur ett annat utgångsläge.

I allmänhet så kan organhandel sägas vara en förolämpning mot vår känsla för jämlikhet (rättigheten att inte exploateras). Man skulle dock kanske kunna tänka sig en person med bättre livsvillkor än Bezdraj som säljer sin njure för att öka sitt välstånd (en person ur medelklassen skulle spekulativt kunna tänkas vilja ha 2.000.000 kronor för sin njure istället för Bezdrajs pris på 200.000 kronor) och samtidigt inte exploateras på samma sätt, men jag ifrågasätter denna persons existens utanför de mest absurda tanke-experimenten. Bezdrajs fall är betydligt mer representativt och avspeglar världen som den ser ut idag.

¹⁴ På samma sätt som hos Kants principer utesluter det här alltså (via "...implicerar kritik") fenomen som en student som utvecklas av en skicklig föreläsare eller en patient som får en blodtransfusion av en donator.

¹⁵ En närmare genomgång av kommodifieringsproblematiken inom prostitution återfinns i del 2.2.

Exploatering har dock ingen direkt tillfredsställande förklaring till ”2.000.000-fall” som ovan, och här syns en svaghet i konceptet. Jag vill dock återvända till det huvudsakliga fallet med Abel och Bezdraj innan jag gör ytterligare undersökningar i det ämnet. Bezdrajs ”Ja”-sägande i ovanstående fall må vara frivilligt men omständigheterna som leder fram till handlingen förvandlar denna frivillighet till icke-autonomi. När Abel ger Bezdraj sitt förslag exploaterar han honom via felaktigt utnyttjande (det inte en fråga om felaktig betalning eftersom Bezdraj inte skulle bli mindre exploaterad om han fick mer pengar). Abel exploaterar alltså Bezdraj genom sin kommodifiering, något som man endast har moralisk rättighet att göra med icke-personer.¹⁶

Med denna tillslipning av exploateringsbegreppet har vi alltså lyckats peka ut vad som stör oss i Abels handlande, och samtidigt lyckats göra det som tycktes så svårt i början; Att återknyta till de Kantianska principerna. Med exploateringsbegreppet på plats kan vi se hur Abel utnyttjar Bezdraj som ett enbart ett medel för sitt eget Mål, och de ganska trubbiga principerna har vässats till något och kan användas i flera fall.

För att återknyta till paren AB och CD så är exploatering även där ett gångbart begrepp, trots att det fallet visar en betydligt större sårbarhet för de ursprungliga Kantianska principerna än Organhandeln. Paret AB bör under nästintill alla omständigheter vara i ett substantiellt ekonomiskt underläge för att sälja ifrån sig E till CD, och skulle därmed kunna sägas exploateras på samma sätt som Abel exploaterar Bezdraj. Det är dock tänkbart, om än osannolikt, att AB är ett autonomt handlande par som säljer sitt barn för att de inte tycker sig ha intresse eller tid att ta hand om det. Då är exploationsbegreppet inte aktuellt, och de Kantianska respektprinciperna i sitt grundutförande behövs för att kunna förklara det felaktiga i handlingen. Man skulle även kunna påpeka att E exploateras genom fel handlande, men då vi inte kan bevisa att en nyfödd E skulle lida av ett föräldrabyte skulle det snarare gå över i icke-moralisk exploatering, och därmed inte vara en handling vi kan förklara felaktig via exploateringsbegreppet.

¹⁶ Alltså exploatering som är moralisk neutral, som i exemplet med den känsliga högerfoten.

Exploateringsbegreppet fungerar alltså som en god utveckling till de Kantianska principerna och ökar deras effektivitet, men det finns fortfarande en mycket relevant intuition om kommodifiering att pröva dom emot.

2.2 PROSTITUTION

Alexander stöter under en kvällspromenad på Beata, som erbjuder sig att ha sex med honom nästkommande halvtimme för 1.500 kronor. Alexander går med på förslaget och följer med till Beatas lägenhet, där de har sex och sedan skiljs åt efter att Alexander betalat den överenskomna summan.

Prostitution är ett omstritt ämne, något som olika länders lagstiftningar med stor tydlighet visar. Stora delar av Europa har en legaliserad prostitutionsmarknad med olika typer av inskränkningar (som exempelvis tillåtande av prostitution men förbjudande av koppleri), men i Sverige skulle Alexander handla olagligt genom att betala Beata för att ha sex med honom, och Beata skulle handla olagligt genom upplåtandet av lägenheten för prostitution.¹⁷

Förutom de rent sociologiska aspekterna så anser Radin att en rädsla för en domino-effekt¹⁸ ligger bakom förbud riktade emot prostitution.¹⁹ Om sex vore helt öppet accepterat kommodiferat skulle vi snart se reklamkampanjer i olika media för prostitution lika intrikata som de vi har för konsumentvaror idag. Det skulle finnas världsomspännande företag som hyrde ut prostituerade, prostitutionsmässor skulle bli en del av vardagen, och prostitutionskontakter skulle förmedlas i alla tänkbara media på bästa sändningstid. Detta skulle enligt Radin ändra diskursen kring sex i stort, och framför allt diskursen gällande den kvinnliga sexualiteten. Plötsligt skulle diskussioner om tjänster, kvalitet och marknadsvärde dyka upp, och i förlängningen skulle vi mycket väl kunna tänkas se prostituerade (och i förlängningen även kvinnor eller människor i stort) endast som det pris som de i en sådan värld blir värda.

¹⁷ Sveriges Rikes Lag, <https://lagen.nu/1962:700#K6P11>

¹⁸ Domino-effekten gällande kommodifiering tas upp mer grundligt i del 3.

¹⁹ Radin 1996, 133

Lagstiftningen har dessutom mycket av exploateringstänkandet över sig. Att kommodifiera en människas sexualitet blir fel genom att det sägs vara ett uttryck för exploatering av människor utan val. Precis som i fallet med Abel och Bezdraj så anser man då att Beata för att kommodifiera sin sexualitet på det här sättet måste vara i en livssituation där hon tvingas av en hallick eller är i ett desperat behov av pengar. Exploateringen skulle i så fall kunna klassificeras som både felaktigt utnyttjade och felaktig betalning.²⁰

Huruvida detta rättfärdigar sexualitet som en av de saker som aldrig får kommodifieras är dock tveksamt, då man precis som i fallen med paren AB och CD samt Abel och Bezdraj kan tänka sig personer som handlar på det här sättet (prostituerar sig) utan att vara utsatta för ett slags strukturellt tvång. Ännu en gång står vi alltså inför ett ”2.000.000-fall” som inte kan lösas genom de Kantianska principerna. Visst kan man tänka sig att de prostituerade utnyttjas som Objekt eller att betalningen för deras sexuella tjänster symboliserar ett prissättande på den värdeinnehavande människan, men träffar dessa principer verkligen rätt i fall där handlingarna genomförs av frivilliga, icke-exploaterade personer?

De Kantianska principerna föreskriver att människan inte missbrukas eller på något sätt tas till en nivå som är för låg för henne, men dessa principer kan kännas närmast paternalistiska i sin iver att förbjuda och begränsa för människans ”eget bästa”. Åtminstone fallet med Abel och Bezdraj samt ovanstående prostitutions-fall kan beskyllas för detta, och det är svårt att bortse ifrån att denna kritik ställer svåra frågor till det etablerade hanteringsformen av kommodifieringstänkandet. Kan det inte vara så att sådana skyddsprinciper istället begränsar friheten på ett sätt som skapar mer lidande? Jag anser att det i studier av de tre fall jag tagit upp visar sig hur de verktyg vi använder oss av för att dela in världen i kommodifierat och icke-kommodifierat dels är trubbiga och slöa i sig själva, och dessutom kan ifrågasättas som grundpelare då de får problem med frivillighet och anklagelser om paternalism.

²⁰ Wilkinson 2003, 14

Det verkar alltså som att den förklaringsmodell som tillhandahåller förklaringar för uppdelningen av världen i kommodifierat och icke-kommodifierat står inför stora problem och inte kan visa upp en tillfredsställande koherens. Även med exploateringsbegreppet som utveckling misslyckas man med att förklara och försvara de intuitioner som leder till den uppdelning av världen vi ser idag, och därför tycks det vara på sin plats att söka sig till en annan förklaringsform. George Lukács och Richard Posner/Gary Becker står för olika perspektiv på kommodifieringens problematik som inte är beroende av de Kantianska principerna, och jag kommer härnäst att gå igenom Lukács angreppssätt.

3. MARX OCH LUKÁCS OM KOMMODIFIERING

Karl Marx tog sig på ett mycket tidigt stadium an kommodifiering, och visar upp en både genomarbetad och radikal syn som betydligt senare plockats upp, vidareutvecklats och satts i centrum av George Lukács. Grundtanken består i korta ordalag i att den i stort kommodifierade värld vi lever i strukturellt trycker ner personen och hindrar henne från att uppnå sin sociala och mänskliga potential. Marx anser att kommodifiering förminskar personer till antingen arbetare (som själva blir tillgängliga som kommoditeter) eller ägare (vars enda mål blir vinst- och preferensmaximering). Marx inleder sin argumentation ifrån arbetaren, och kallar denne för *"...den mest eländiga av kommoditeter"*²¹. Arbetaren kommodifieras genom att hon själv tillverkar kommoditeter eftersom hon som arbetskraft prissätts och görs tillgänglig för marknaden. Marx anser att arbetarens tillverkade kommoditeter ständigt bygger på och höjer värdet på tingens värld samtidigt som dom sänker värdet på personernas värld i takt med att fler kommoditeter tillverkas.

Arbetaren slits alltså först bort ifrån personernas värld, och döms sedan till att ständigt förminska och devalvera samma värld. Kommoditeter är också ett hot för personen genom kommoditetsfetischism, ett koncept som visar ännu ett sätt som kommoditeter övertar personen på. Förhållanden som egentligen utspelar sig mellan personer projiceras enligt Marx istället på kommoditeter, något som ger dessa en slags illegitim men svårubbad maktposition.

²¹ Marx 1984, 70 (Min översättning)

Det mest tydliga exemplet på en sådan fetischism är vårt förhållande till marknaden, som ”styr” både vad en person kan sälja och hur mycket hon kan ta betalt. Marx igen: *”Producenternas egna sociala handlingar tar formen av kommoditeters handlingar, som styr producenterna istället för tvärtom”*²². Marx demoniserar alltså kommodifiering via en Aristotelisk omsorg för personers möjligheter att blomstra. Denna kritik är även en kugge i Marx kommunistiska manifest, där han påpekar att ägarskap, och därmed kommodifiering i den form vi känner den idag, inte är accepterbart om det som ägs även är tillgängligt för en marknad.²³ Den här kuggen har senare plockats upp, förklarats närmare och byggts ut och av George Lukács, och det är här som en ny lösning på kommodifierings-problemet visar sig.

Lukács syn på spänningarna mellan Marxism och Kapitalism placerar kommodifiering som den senare ideologins centrala problem, och han anser att Kapitalism i sig själv förutsätter universiell kommodifiering. Ett kapitalistiskt system utvecklas alltid mot att nå högre vinster till lägre kostnader, och ju mer effektiv produktionen blir desto mer liknar arbetarna kommoditeter i och med att de fungerar och ses som värden. Människans förmågor och kvalitéer blir då inte längre en del utav hennes person, utan snarare externa ting som hon äger för att på bästa sätt uppehålla och utöka produktionen.²⁴

I förlängningen anser Lukács att inga riktiga relationer kan odlas i ett personlighetsklimat där förmågor och kvalitéer endast är externa ting till för att utöka produktionen, och därmed även att kommodifiering omöjliggör människans möjligheter att blomstra. Det är därför han anser att kommodifiering i den form vi ser idag, likt Marx ansåg, inte bör existera över huvud taget. Lukács fruktar alltså, likt Radin (som dock avhandlar enbart prostitution) i del 1.2 av uppsatsen en typ av domino-effekt som till sist når så långt att mänsklighetens möjlighet till blomstrande helt försummats av kommodifieringens förminskande och nerhållande effekter.

²² Marx 1990, 79 (Min översättning)

²³ Radin 1996, 232

²⁴ Här visar Lukács upp likheter med Kant, se del 1.

Lukács förklaringsmodell är extremt rak. Så fort något kommodifieras för en marknad är det början på en ond spiral som måste stoppas för människans eget bästa. Fördelarna med Lukács ur ett kommodifierings-centrerat synsätt är givetvis att han faktiskt erbjuder en tydlig mall att förhålla sig till, ett regelverk ("Kommodifiering leder till sämre liv och bör därmed inte existera") som kan hantera kommodifieringens skiftande former betydligt mer koherent än de bristande principer vi håller oss till i dagens läge. Nackdelarna är givetvis den grovt paternalistiska dimensionen (som överskuggar de Kantianska principernas egna paternalistiska tendenser) samt det kontraintuitiva i att inte tillåta ägarskap i den form vi har idag. Är detta en avvägning vi är beredda att göra för att nå en mer filosofiskt koherent syn på kommodifiering?

4. POSNER OCH BECKER OM UNIVERSELL KOMMODIFIERING

I rak motsats till George Lukács anser Richard Posner och Gary Becker att en universell kommodifiering kan vara av godo, och är något som personen borde omfamna. De anser att allt i världen bör underställas marknaden, eftersom det är just utbyte av varor på en marknad som gynnar personen mest. Posner beskriver sin övertygelse på följande sätt: *"Om varje värdefull (allt över ett slags noll-märke) resurs ägdes av någon och om ägandeskap gav möjligheten att använda dessa resurser exklusivt samt alla dessa resurser kunde bytas fritt skulle värdet maximeras."*²⁵ Den enda begränsningarna består, logiskt nog, i att införandet av ett sådant system måste vara ekonomiskt gångbart samt vissa nödvändiga begränsningar för en fungerande marknad.

Denna syn ses av dess tillskyndare som en slags frihetsförklaring, som enklast sammanfattas som en ståndpunkt som innebär att allt som uppskattas och värderas hos någon också bör ha ett pris, och att all social interaktion bör ses som byten på en fri marknad. Allt hos personen, som personlighetsdrag, förhållanden och övertygelser bör alltså ses som kommoditeter, och på en makro-nivå även sådant som miljö, rättigheter och regeringsfunktioner. Friheten består då i att ha möjlighet att alienera sig ifrån vad man vill, ingen ska tvingas att behålla eller vara någonting.

Rent praktiskt kan allting i detta tänkta samhälle reduceras till ett pengavärde och är efter denna reduktion utbytbar mot allt med samma pengavärde. För att tala med Kant kan man säga att allt har ett Pris, och inget har ett Värde.

²⁵ Posner 1992, 34 (Min översättning)

Med denna världssyn kan exempelvis Adams socialistiska övertygelse, som han värderar till 5.000.000 kronor, bytas ut mot det antal oljefat som i det aktuella prisläget når upp till den summan²⁶ utan att någon grundläggande förändring skett, och när Betty skänker sin cykel till Carl ses det som att Betty byter cykeln, som hon värderar till 1.000 kronor, mot en känsla av generositet, som hon värderar till 1.500 kronor. Själva värderingen sker alltså genom antingen den reella marknaden eller en hypotetisk sådan, där man subjektivt värderar saker som övertygelser eller personlighetsdrag i pengar. Detta är ett tydligt exempel på den diskurs som uppstår i en universell kommodifiering, något som Radin kallar för marknadsretorik.²⁷

Posner och hans ideologiske följeslagare Becker exemplifierar ytterligare när de tar upp försäljning av barn, och påpekar att en existerande barnmarknad skulle ge barnlösa möjlighet att skaffa barn och fattiga möjlighet att köpa färg-TV.²⁸

Becker beskriver genom sin marknadsretorik på ett mycket träffande sätt hur diskursen i en värld där universell kommodifiering råder ser ut, i just det här fallet i en förklaring till vad som styr människors begär att föda barn: *"Efterfrågan på barn skulle bero på det relativa priset på barnen samt inkomst. En ökning i det reativa priset för barn minskar begäret för dem och höjer det för andra kommoditeter (om inkomsten är oförändrad)."*²⁹

Universell kommodifiering är alltså vad som händer efter Lukács dominoeffekt, vad han och Marx fruktar och försöker sätta upp ideologiska hinder för. Posner, Becker och andra förespråkare för universell kommodifiering ser det istället som ett önskvärt tillstånd där värde maximeras och människor är fria. De står för en slags reduktionstisk utilitarism där lycka, nytta och värde dras samman till att endast betyda pengar och omfamnar sedan helt denna världssyn. De lämnar helt de Kantianska principerna och tycker sig erbjuda något bättre, och anser Pris/Värde- och Subjekt/Objekt-distinktionerna helt irrelevanta. Kanske är det just ett sådant synsätt vi måste anamma för att kunna förkasta Kant eller Lukács och samtidigt få en koherent syn på kommodifiering?

²⁶ Idag (10/05/10) 8503 st.

²⁷ Radin 1996, 4.

²⁸ Ibid, 12-13.

²⁹ Becker 1991, 138 (Min översättning)

5. DISKUSSION

Efter att ha utforskat tre tänkbara lösningar på den existerande kommodifieringsproblematiken kan man sammanfatta på följande sätt: De Kantianska respektprinciperna, som vi tycks hämta våra intuitioner ifrån, är en till synes god förklaringsmodell men saknar trots senare utvecklingar konsekvens i flera relevanta fall och täcker inte frihetsaspekten av kommodifieringsproblematiken. De två alternativ till de Kantianska principerna som jag har utforskat i den här uppsatsen är förvisso konsekventa och tycks få bukt med flera problem som Kant står inför, men känns på flera sätt starkt kontraintuitiva i sitt utförande. Alla tre tycks dock botten i en omsorg om människan, om än på olika sätt. Där Kant definierar människan som någonting heligt och upphöjt talar Posner om att maximera värde vilket är en förhoppning om att få människan att fullt kunna utnyttja sin lyckopotential, medan Lukács vill skydda henne från skadligt inflytande från en svällande marknad.

Kanske skulle man ur Lukács perspektiv kunna argumentera för att vi är indoktrinerade av för många år i marknadens våld och inte ser den skada som den kontinuerligt tillfogar personen, men ett empiriskt påpekande kring Marxismens misslyckanden som ensam ekonomisk ideologi gör otvivelaktigt dessa argument ganska anemiska. Min uppsats saknar utrymme för en längre gående argumentation kring Marxism som statsideologi, men som kritik mot dagens samhällsliga kommodifiering anser jag likt Radin att den definitivt har användningsområden.³⁰ Jag tror dock att de flesta håller med om att George Lukács Marxism är alltför radikal, kontraintuitiv och onyanserad för att faktiskt användas och fungera även på ett teoretiskt plan, och ett sådant pris kan inte en mer filosofiskt koherent hantering av kommodifiering vara värd.

Posners och Beckers universella kommodifiering är svår att argumentera emot utan att ta upp praktiska frågor som är svåra att avgöra (Skulle det verkligen innebära den bästa regeringen eller styrelseskicket? Skulle verkligen allt värde maximeras och människorna leva bättre liv?), men som en lösning på problemen kring kommodifiering där allt värde hos personen likställs med allt annat värde känns det som en absurd och icke-önskvärd ideologi, även om den undviker den paternalism som visat sig i de andra lösningarna jag tagit upp.

³⁰ Radin 1996, 79

Det är ett perspektiv på kommodifiering som i första hand ses som ett frihetsförklaring, men i iveren att komma ifrån all slags paternalism verkar det snarare landa i en underdånighet till marknaden. Jag tror ett samhälle med bestämda värden för allt också innebär ett samhälle där rangordning av värdefulla människor är en central del, och följaktligen kommer alla vara fullt medvetna om vem som står över och under dom i en näringskedjelig ordning. I våra ögon absurda, om än praktiska uträkningar skulle styra alla typer av sociala åtgärder och sjukvård, och marknaden skulle regera över precis allt. Allt det här verkar väldigt fel om man är ute efter en värld där människor har det bättre. Posners och Beckers universella kommodifiering är givetvis också en lösning på problemen kring kommodifiering som är både koherent och fungerande (sett till själva problemlösningen), men ännu en gång tycker jag mig nå fram till samma resultat som hos Marx och Lukács; En filosofisk mer koherent hatering av kommodifiering kan inte vara värd det pris som Posner och Becker dras med.

Det verkar alltså som om de båda upptagna perspektiven på kommodifiering faller på vilka övriga samhällsomvälvningar de leder till, och att vi är fast med Kant som det minst dåliga alternativet. Det är dock tydligt att det, precis som i fallet med exploateringsbegreppet, behövs en eller flera utvecklingar av de Kantianska respektprinciperna för att få dom att fungera även i fall som ”2.000.000-fallet” där en människan fullt frivilligt och kanske även rationellt gör något med den egna personen som vid en första anblick tycks kränka respektprinciperna.

Det naturliga tycks mig vara att här gå till Posner och Becker för att hitta lösningar på de paternalistiska sidorna hos Kant. På ett praktiskt plan skulle det kunna leda till lättnader i lagstiftningen kring prostitution och organhandel, något som skulle göra vårt förhållningssätt till dessa mer filosofiskt koherent och mycket pekar också rent empiriskt på att det skulle få positiva effekter att dra dessa marknader ovan jord för en ökad kontroll. Dessa lättnader skulle kunna manifesteras sig i exempelvis en legaliserad prostitution och en likaledes organhandel med ett fastslaget minimi-pris. Kants respektprinciper skulle då kunna formuleras om enligt följande; Subjektets natur att det aldrig enbart får utnyttjas som på samma vis som ett Objekt för att uppnå ett mål, om inte Subjektet så önskar utan att vara i en situation av tvång.

Allt väl så långt. Dock misstänker jag att Kant själv skulle ha invändningar mot en omformulering som den ovan, ty om människan ibland får utnyttjas som ett Objekt så kan hon inte alltid vara ett Subjekt. En omformulering som den ovan verkar vara att förkasta Kants grundtanke om den okränkbara människan, och jag tror inte att en inskränkning av Subjektets överhet är förenligt med vad Kant egentligen vill sägs om personen som ett mål i sig själv. Paternalismen som ingår i det här konceptet är helt enkelt där för att Kant ville ha det så, och att flytta på den verkar ge ett till synes mer koherent förhållningssätt till kommodifiering men är också att förkasta vad jag tror Kant egentligen menade med sina respektprinciper. Rent praktiskt stöter man också genast på nya problematiska diskussioner med omformuleringen, exempelvis; Vet människan alltid vad som är bäst för henne? Vad konstituerar egentligen tvång?

Vid ett tilläggande av en icke-tvångsklausul i respektprinciperna verkar man alltså hamna ur askan i elden rent argumentationsmässigt och dessutom inte vara i samklang med vad Kant vill uppnå. Kommodifieringsfrågan verkar hamna i att, som tidigare skrivet, besvaras med Kants respektprinciper eftersom det är det minst dåliga alternativet. För att få dessa bättre och mer koherenta tycks inflytande från Posners och Beckers betydligt mer liberala syn på kommodifiering behövas, men det verkar inte vara konceptuellt möjligt att få till detta utan att nya diskussioner uppstår och grundtanken om människan som alltid stående över marknaden rubbas. Vi verkar vara fast med de Kantianska respektprinciperna för att de är det bästa alternativ vi har, vilket tyder på att förhållningssätt till kommodifiering är en svår balansgång som lär kvarstå som både filosofisk och samhällsekonomisk fråga under en långt tid framöver.

6. KÄLLFÖRTECKNING

Hegel, Friedrich (1952) *Philosophy of Right* London, 1 uppl. General Books LLC.

Wilkinson, Stephen (2003) *Bodies for sale: Ethics and exploration in the human body trade* London, 1 uppl. Routledge.

Radin, Margaret Jane (1996) *Contested commodities: the trouble with trade in sex, children, body parts and other things* Cambridge M.A, 1 uppl. Harvard University Press.

Kant, Immanuel (1959) *Foundations of the metaphysics of morals* Indianapolis, 1 uppl. Bobbs-Merit.

Föreningen för surrogatmödraskap ”Vad är en surrogatmamma?”
[<http://www.surrogat.nu/faq.html>] 21/04/10.

Brazier, Margaret. Campbell, Alistair. Golombok, Susan (1998) *Surrogacy: Review for Health Ministers of Current Arrangements for Payments and Regulation* London, The Stationary Office.

Sveriges Rikes Lag (2006) ”Transplantationslagen” [<https://lagen.nu/1995:831>] 26/04/10.

Sveriges Rikes Lag (2006) ”Brottsbalken kap. 6” [<https://lagen.nu/1962:700#K6P11>] 13/05/10.

Marx, Karl (1984) ”Economic and philosophical manuscripts of 1844” *The Marx-Engels Reader* 2 uppl. Sid. 70.

Marx, Karl (1990) *Capital: Volume 1: A critique of political economy*. London, 12. Uppl. Penguin Books.

Lukács, George (1971) ”Reification and the consciousness of the proletariat” *History and Class-Consciousness* sid. 83.

Posner, Richard (1992) *Economic analysis of law* Aspen, 4 uppl. Aspen Publishers.

Becker, Gary (1991) *A treatise on the family* Cambridge M.A, 1 uppl. Harvard University Press.

